

Neidentifikovaná přednáška [FF UK nebo ETF UK]

Ladislav Hejdánek

◆ přednáška, česky, vznik: 1990

◆ lecture, Czech, origin: 1990

Neidentifikovaná přednáška [FF UK nebo ETF UK] [1990]

[strojový, neredigovaný přepis – model Gemini 3 (flash/pro) – únor 2026]

--- (s1_cleaned.flac) ---

Hejdánek: Tak já jsem vám... no jo, samozřejmě, zase jsem na to zapomněl. Tak potřebuju špetku opatrnictví. Jak je vidět, už nejsem zcela svéprávný. Minule jsem to zapomněl a teď zas.

Tak si jen připomenu, pak se ještě dotkneme nějakých dalších věcí, jen si připomeneme, že jsme našli u *Jasperse* takový zvláštní přístup, který do jisté míry je v přímém rozporu s takovou tou hlavní osvícenskou tradicí. Totiž s tradicí – já říkám osvícenskou, ale ono se to nestahuje jenom na ten fenomén osvícenství, jak to historikové ohraničují. Je to fenomén velmi starý, který se objevuje pravidelně v nových vlnách v dějinách křesťanské reflexe.

A vy to znáte jednak z toho prvního období těch formulací vyznání a diskuzí kolem toho, potom z averzí jisté tradice křesťanské proti filosofii, proti racionalitě a tak dále. Potom se to vyvíjí dál a k tomu obrovskému tlaku, k tomu odmítání té dosavadní hegemonie teologické dochází na přelomu mezi středověkem a novověkem. Novověk začíná odporem proti teologii a rozumí se tedy proti víře. Víra je chápána už dávno předtím tak, že právě ten odpor je velmi pochopitelný. Protože víra je chápána, a takto je formulována zejména v katolické tradici, ale to je také naše tradice, poněvadž to začíná daleko dříve ještě před reformací, je to formulované jako souhlas, vnitřní souhlas s dogmatem. Vnitřní souhlas buď se zjevením, anebo s církevním dogmatem.

A to vždycky znamená, a zjevení samo je chápáno jako jakési deklarativní vyhlášení nějaké pravdy. Už tohleto je hrubá chyba. Zjevení má charakter úplně jiný. A tohleto všechno *Jaspers* neví a sdílí ty falešné předpoklady, předsudky, předpojetí všelijaká, která s sebou nesou křesťané. Takže on, aniž by věděl, tak ačkoliv se na jedné straně tomu křesťanství vzpírá, na druhé straně je v jeho zajetí. A je v zajetí právě toho nesprávného křesťanství, toho, co je potřeba dát pryč. Je to taková zvláštní rozpornost, možná právě proto je užitečné ho číst.

Výsledek je ten, že on znamená jakýsi přelom v této, v širokém smyslu osvícenské tradici, protože už nestaví víru proti filosofii nebo víru proti vědě. Dokonce mluví o tom, že filosofie bez víry je nemožná. Že v pozadí, v základech, v pramenech a kořenech vědeckého úsilí i filosofického úsilí je víra. Přitom ale, co to je víra, chápe špatně. Chápe ji v souhlasu s těmi křesťany, kteří to takto chápou. Totiž s křesťany v tom smyslu historickém, jak se to definovalo.

Abychom si ukázali, že ty kořeny musíme hledat v hebrajské tradici a až v Ježíšovi. A potom nastává ten silný vliv *hellenismu*, který právě proto, že ve filosofii hned od počátku je tak významná ta pojmovost a vymezování pojmů, přitom vzorem toho vymezování pojmů je geometrie. Všechny důležité věci, lidsky, životně důležité věci mají být myšleny, takto si to představovali filosofové, mají být myšleny takovým způsobem, jako geometrie umí myslet trojúhelník. Naprosto přesně, s touto přesností. Ten důraz na tu přesnost myšlení trvá celou dobu a je trochu rozostřován teprve v koncích 18. a 19. století, v některých tradicích odporu proti filosofii, která vrcholí v *Heglovi* a potom se rozpadá. Čili zejména 19. století představuje tento rozpad.

Po celou tuto dobu v celé této tradici tedy zůstává myšlení křesťanské v zajetí, v babylonském zajetí řecké *metafyziky*. Dokonce se to vyvíjí tak, že když už se filosofové v některých prouděch emancipují z této tradice, tak právě křesťané, respektive teologové, zůstávají nejenom v zajetí, ale oni se stávají obhájci tohoto znečištění křesťanského myšlení. V takové situaci to je. A teď *Jaspers* rozpoznává... není první, ty pokusy jsou starší. Víte, že třeba *Schleiermacher* se pokoušel tu filosofii, zejména vztah ke křesťanství, nějakým způsobem založit tak, aby ten rozum nemohl... byla to taková obrana proti rozumu, což je něco jiného než u *Jasperse*. Tam jsou zbytky některé, to si ukážeme, to je z *Kanta*.

Ale právě *Kant*, i když je posledním velkým myslitelem osvícenství, zároveň je to myslitel, který už osvícenství vidí právě s důrazem na kritičnost, na kritiku. A s tou obrovskou prací kritickou, kterou předvedl ve svých třech kritikách, vidí také meze. On nese ty osvícenské pověry o rozumu, co všechno rozum a kam může, a věda a tak dále. To u *Kanta* do jisté míry jde. Je považován řadou teologů za filosofa

protestantismu právě proto, že ukazuje na meze rozumu. Oni nevěnují tolik pozornost tomu, že ta rozumovost u *Kanta* je dovedena do vrcholu a že ty meze rozumu může tak sugestivně ukázat právě díky rozumu. Že to je rozum, který nahlíží své meze, ne že mu to někdo ukládá. Toto teologům většinou uniká a považují ho za filosofa protestantismu asi nesprávně. Právě proto, že ukazuje na ty meze, a to je to, co tam všichni vidí. Nikoliv tu rozumovost, tu racionalitu, která je v tom ukazování, tedy tady vidíme, jak se ty různé linie všelijak matou, jak přecházejí, že to nemá ten charakter, jak se tomu někdy ukáže, to je prostě nějaká linie stálého pokroku a tak dále. Tady vidíme spoustu zmatků a zároveň spoustu vynikajících nápadů, nových cest, a ty jsou opět spleteny s různými zmatky. Příkladem je třeba právě ten Jaspers, protože na jedné straně tedy znamená přelom, navazuje na *Kanta*, *Kant* je ten poslední osvícenec, který nahlédl meze rozumu a Jaspers na něj o dvě stě, tři sta let později navazuje. Jeho kantovství je naprosto zřetelné, i když ho nemůžeme zařadit mezi novokantovce, to je kantovství jiného typu, takového hlubokého typu, nikoliv jen vnější podobnosti, ale závislost na Kantovi nebo to navazování na *Kanta* je naprosto jasné.

Ačkoliv tedy v tom bodě se od *Kanta* liší, protože dává velikánský důraz... no tedy liší, je to otázka. Pravda je, že *Kant* se nakonec dostal k takové zvláštní tezi, která byla tam na konci... ta poslední, kterou by nikdo nečekal, když čte *Kritiku čistého rozumu*, a to je ta teze, že primát nemá čistý rozum, nýbrž praktický rozum. Když píše *Kritiku praktického rozumu*, tak je to *Kritika čistého praktického rozumu*. Tam to slovo je vynecháno podobně jako u *Kritiky čistého rozumu* je vynecháno slovo teoretického. My musíme ty dvě kritiky chápat takto: je to *Kritika čistého teoretického rozumu*, ta velká kritika, a potom *Kritika čistého praktického rozumu*. Jde o ten čistý rozum, nakolik ten, když se řekne praktický, tak to ještě neznamená, že je to aplikace. Čistý znamená tedy ten rozum, který přináší svou výbavu myšlenkovou a vůbec pojmovou a tak dále si přináší ještě předtím, než se setkává se zkušeností.

Nicméně ta teze, že praktický rozum má primát, tak se tím rozumí praktický rozum, nikoliv teoretický, nikoliv čistý, o to nejde, nikoliv čistý. To je praktický rozum, který má nahradit posléze – tato teze se tam nenajde, ale je to logický závěr – tento ne už čistý, nýbrž uplatněný a na zkušenosti v životě uplatněný praktický rozum má nahradit rozvažování, *Verstand*, což je cosi menšího než rozum, *Vernunft*. Je to nižší předpoklad a to nižší samozřejmě nemůže rozhodovat v posledních věcech. To je jen taková technická rozvaha. Teď se mluví o rozvaze nebo rozvažování, dříve se to překládalo jinak, o tom jsem se zmiňoval. Tedy toto rozvažování nemůže nahradit rozum, skutečný rozum, ale v rámci rozumu má primát ten praktický rozum, ne jenom čistý, ten uplatněný, aplikovaný praktický rozum. To jest, člověk se rozhoduje v konkrétních situacích. Primát neznamená *a priori*. Primát znamená důležitost, závažnost. A tedy primát má praktický rozum právě v tom smyslu, že rozhodování na základě toho běžného technického rozvažování vám nemůže ty podstatné orientace životní poskytnout ani vám poradit. Vy potřebujete skutečně rozum, ale ten rozum vám nepomůže bez zkušenosti. A proto to nemůže být primát čistého praktického rozumu.

Tak a tadyhle do toho vchází Jaspers s myšlenkou, která vlastně není kantovská a je daleko křesťanštější než ta myšlenka nebo vůbec ta myšlenková stavba kantovská. Totiž myšlenkou... a tu myšlenku bere z tradice křesťanské a nedá si tu práci – a zdá se, že ani tušení nemá – že by měl také podrobit kritice tu křesťanskou tradici chápanou rozumem. On ji prostě přejímá, je proti křesťanství, má své výhrady, a ty pak zdůrazňuje v té druhé knížce, té tlustší knížce, *Filosofická víra vzhledem ke zjevení* (*Der philosophische Glaube angesichts der Offenbarung*), kde říká, že prostě je to víra bez zjevení. A my jsme si už říkali, jak je to problematické, protože co to je zjevení? On tam nevykládá, co to je zjevení a jaký je rozdíl mezi zjevováním, na které je odkázán každý člověk. To je zase věc, kterou si musíme uvědomit, že koneckonců na jakém si typu zjevování jsme závislí denně, v každém okamžiku, a že to musíme reflektovat. Že když teď slyšíte, co já říkám, tak vy vlastně můžete registrovat jenom jakési záchvěvy atmosféry, vzduchu, a ten vzduch se nějakým způsobem čerí, jdou vlny, pronikají tímto divným prostředím a dospějí do vašich sluchových orgánů a tam se prostě něco začne dít, jakože to kladívko a kovádlínka tam o sebe nějak doléhají, a to je všechno, co ode mě můžete dostat. Všechno ostatní si

musíte vymyslet sami. Já vám nemohu sdělit žádnou myšlenku.

Jde jen o to, že jsme v tom tak zaběhaní, že nám to funguje, ale fakticky, když půjde o něco jiného, tak já jsem bezmocný, když mě nebudete poslouchat pozorně. Já vám nemohu nic sdělit. A ta pozornost spočívá ne v tom, že se soustředíte na ty vlnění prostředí nebo zvuku, nebo když čtete, tak že se soustředíte na to, jak hezky písmenka tam jsou takhle vedle sebe postavená, ale vy musíte se dostat k něčemu, co tam není. Vy jste odkázáni na to, že se jednak tomu musíte otevřít, když se neotevřete, je to marné, a zadruhé, že uděláte, co je ve vašich silách, aby vás oslovilo to, co tam není. Musíte čekat na to, že se vám to zjeví. A když se to nezjeví, tak je konec. Prosím?

Jiný hlas: [nesrozumitelné]

Hejdánek: Ale počkejte, počkejte, zjevení... které zjevení?

Jiný hlas: [nesrozumitelné]

Hejdánek: No jistě, no jistě, ano. A vy chcete prostě... a vy víte, co je zjevení? To je právě to, o čem on se nám nemůže zmínit. On mluví o zjevení... ne... aha, no tak o tom ale nic neví. Co to je zjevení? Co to je zjevení? Že najednou tady prostě před vámi se něco stane, například hoří keř? A co má být? A co z toho vyplývá? Nic. Prostě jenom, že dostanete strach, máte v sobě takový ten náboženský děs. A ten náboženský děs je ovšem téhož charakteru, že víme, že to může například z pouhé vrby udělat vodníka. Jakože víte, že jste si to nevymysleli. Tady hoří keř, a co má být? A jestli to něco má pro vás znamenat, tak si to musíte vymyslet, co to znamená. No, a když to vymyslíte blbě, no, tak třeba vás to trochu popálí, nebo prostě dostanete facku, nebo vám někdo zadrží ruku, nebo já nevím, takové věci, ale to jsou všechno metaforické obrazy. Fakticky neexistuje zjevení, které by nepotřebovalo, abyste vy svou aktivitou tomu nějak vyšli vstříc a pochopili to. To znamená, přijali to zjevení jako svůj vstřícný krok. Bez vašeho vstřícného kroku není žádné zjevení. Jenom úkaz, jenom úkaz. Úkaz se děje a nemusíte se koukat. A my musíme samozřejmě, naším úkolem dalším je udělat rozdíl mezi tím, když mluvím já, a když mluví, řekněme, duch svatý, abychom užili teologického jazyka. Jenomže, jak vy víte, že když mluvím já, že ze mě nemluví duch svatý? Jakou máte kontrolu? A nebo když by někdo říkal, že ze mě mluví, jakou máte kontrolu, že je to pravda, a naopak, že si to nevymýšlí? To musíte rozhodnout sami. A rozhodnout to můžete jediné, když pochopíte, o co jde. A to není možné bez vás.

Ano, ale vy nejdřív musíte mít něco, co přijímáte. A to je ten váš vstřícný krok. To znamená, vy můžete přijmout jenom to, co jste pochopili. Nemůžete přijmout to, co jste nepochopili. Když jste to nepochopili, tak je vyloučeno to přijmout, protože není co.

To jsou všechno ty předsudky, to jsou ty tradice. Jen si to promyslete, řádně si to promyslete. Prostě a dobře, myšlenka zjevení je něco, co je strašlivě zapleveleno, musí to být kriticky očišťováno, a teprve po tom očištění můžeme přistoupit k tomu, že rozlišíme to vlastní zjevení od toho pochopení toho, co říká druhý člověk. Ale všimněte si, že apoštol Pavel říká, že víra je ze slyšení. Tedy vezměte to vážně, že když někdo k vám mluví, nebo když sám mluvíte... A člověk mluví sám, nebo v něm to mluví. Co to znamená svědomí? Svědomí je to, co v nás mluví, a my nechceme. To si nevymýšlíme. Ono nás to obviňuje. Svědomí obviňuje. To si nevymýšlíme. Čili my můžeme zastoupit toho druhého také do jisté míry například v modlitbě. Modlitba je ten způsob uvažování, o mluvení... můžete se modlit v duchu, nemusíte to... v duchu to nemusíte říkat, nemusí to být nahlas. Dokonce to nemá být nahlas, nebo když je to nahlas, tak to má být v pokoji, a ne ve slavnostním shromáždění, kde se každý vykecává. Ale víte v modlitbě, že nejste sami, že si to nevymýšlíte sami, a vy se přistihujete, a nebo aspoň máte možnost se přistihovat, jestliže máte kultivované svědomí, že kecáte, že říkáte něco, co byste neměli. To je součástí každé modlitby, že něco řeknete, a už slyšíte ten káravý, nebo naopak pochvalný hlas. To patří k modlitbě, jinak vůbec tam ten druhý není přítomen. To patří k modlitbě a to patří také k reflexi filosofické v jiném smyslu. Tam také musíte uvažovat tak a zároveň dělat svého oponenta. Tam jsou jisté podobnosti. Já to neztotožňuji, jako to Hegel ztotožnil, řekl, že filosofie je nejvyšší bohoslužba. To bych si silně vyprosil. Ale nemusíme nejdřív nahlédnout, co to je vyjevování všeobecně? To, že vidíme strom, to je, že se nám vyjevuje. My musíme tohleto... já nevím, já už jsem o tom jinde hovořil, ale možná toto *extempore*

můžeme sem dát. Vy si pamatujete někteří, já doufám, že jsem aspoň před některými tohleto vykládal, když jsem citoval Sofokla. Pamatujete si na to? Určitě vím, že někteří, myslím Trožičkovi, tam u toho byli a já nevím kdo. Sofoklés v tragédii *Aiás* nechává Aianta na konci pronést takový dlouhý monolog, a v tom monologu se najde... teď Höllerovi k sedmdesátinám vyjde cizojazyčný sborník a já jsem tam dal do toho přednášku, kterou jsem měl v Berlíně ve Wissenschaftskolleg. To bylo pro nefilosofy hlavně, ne teology, pochopitelně teologové tam nebyli žádní, ale byli tam hlavně fyzikové a chemici, takže je to takové trošičku popularizováno. A tam toho Sofokla cituji, a dokonce tady, poněvadž já umím pracovat s řečtinou, tak jsem to tam mohl přepisovat, a tady to říkají v tom, že řecky to tam našli, jak to je řecky, a bude to tam přímo řecky, budete si to moct přečíst. Celé to je ta přednáška v Berlíně německy. Tam ten *Aiás* má čtyři verše, které Sofoklés dává. Aianta tam ponese čtyři verše, zejména ty první dva jsou strašně důležité. Mluví se tam o tom, že čas, nezměrný čas, že dává vyvstat tomu, co je skryté, a pak to zase skrývá. To, co je nezjevné, nechává to, aby se to zjevilo, a pak to zase skrývá. Takhle se to překládá, ovšem to, že nechává vyvstat, aby se to zjevilo, tak tam je *fyein*. To známe od toho *fysis*. No, a pro Heideggera toto místo je důležité a on to vykládá tak, že protože tam je najednou *fyein* a pak to zase skrývá, *kryptein*, tak že vlastně *fyein* je opak *kryptein*. Že z toho naprosto jasně vyplývá, že to stojí proti sobě, a že tedy *fyein* je nechávat vyvstat do zjevnosti. Takhle to vykládá Heidegger. Čili z jiných důvodů já se tohoto místa držím z jiných důvodů. Já chci ukázat, a to neplatí pro Heideggera a neplatí například pro Pichta, který byl Heideggerův žák, takže pochopitelně byl Heideggerem ovlivněn, řada interpretů tohoto místa, poněvadž toto místo cituje celá řada autorů, to je pozoruhodné místo, tak naprostá většina autorů to interpretuje tak, že ten čas nechává, aby věci vznikaly a zase zanikaly a vykládá to vlastně v tom smyslu, jak o tom hovoří Anaximandros, když říká, že *arché* nebo *arché*, to jest *apeiron* u Anaximandra, že je to, z čeho věci vznikají a do čeho zanikají. To je to *apeiron*.

No a já se domnívám, že toto místo dává důraz na něco jiného, nikoliv na vznikání a zanikání, nýbrž na to, co už jsem říkal a vždycky znovu opakuju, a zejména prvním ročníkům i na *filosofii* tady zdůrazňuju a vždycky tam mluvím o psovi nebo něčem takovém. A to je i proto, aby to zůstalo v paměti dalekosáhleji, vždycky je třeba někde nějaké hřebík dát, na kterej pak se přivěšují ty souvislosti další. Čili když sem příběhne ten pes, tak my toho psa nemůžeme vidět celého. To vědí filosofové, tradicí vědí, že ho nikdy nevidíme ze všech stran. Že tedy když ho chceme vidět ze všech stran, tak potřebujeme k tomu čas, abychom ho obešli nebo aby ho on otočil a viděli z jiných stran, abychom ho viděli celého. Navíc my ho celého nevidíme, protože vidíme jenom ty chlupy na něm, my ani nevidíme tu kůži, to je pokryto chlupy. Takže my tu kůži už nevidíme a nevidíme, jak vypadá pes vevnitř. A to je taky pes. K psovi taky patří všechno tohle.

Čili tohleto pochopitelně filosofové věděli, ne všichni filosofové. Ono je důležité, že filosofové někdy nevědí to, co vědí běžní lidé. Ten náhled myšlenkový, rozumový jim připadá jako důležitější než to pozorování. To platilo pro celý středověk, kde se spíš citovala *Bible* nebo se citoval Aristotelés, nikdo se nepodíval, jak to vlastně vypadá.

Ale daleko důležitější je ten důraz na čas. A ten čas je tam důležitější nejenom proto, abych viděl, jak vypadá pes teď. Já ten čas potřebuju i k tomu, abych věděl, jak ten pes vypadá z té druhé strany třeba. Musím ho obejít, musím mít k tomu trochu času. Nemohu ho vyfotografovat momentkou tak, aby tam byl celej. To nejde ani zvnějšíšku.

A teď jde o to, že já absolutně, i když ho obejdu jak chi, tak tam neuvidím třeba jeho mládí nebo zase jeho stáří. Já ho tam neuvidím jako štěně a neuvidím ho tam jako starého psa. A to je taky on. Já ho nevidím. Čili že Sofoklés měl na mysli to, že nejprve je ten pes celej skrytej. Ale je. Co to je, to je otázka, ale ne, že není, že vzniká, nýbrž je skrytej. Pak z něj vidím, čili ten čas, nesmírný čas přivádí ke zjevnosti toho novorozence psa, toho čerstvě narozeného slepého pejska, to štěně. Potom to skrývá to čerstvě narozené štěně a už je to štěně, které se trošku hýbe a už kouká. Pak zas skrývá to koukající štěně a už to začne běhat a už se moc nepotácí a tak dále. A vždycky z toho štěněte a později psa ukazuje jenom něco. A vlastně každý den je to jiné vyjevení toho psa. A nejenom každý den, každou hodinu, každou minutu. Já

nevím jak, víme, že čas můžeme jít – nechejme stranou, jak můžeme jít do krajnosti s vteřinou nebo musí to být několik vteřin nebo je to nějaký zlomek vteřiny – tam je zatím nejasno, že u každého pravého jsou tato přítomnost takzvaná je různě široká, různě rozlehlá a bohužel pro čas musíme používat termínů, které jsou vymyšleny pro prostor.

Tedy tohle měl v mém soudu Sofoklés na mysli, že když skrývá to štěněcí období, tak to neznámá, že to štěně zaniká, nýbrž z toho štěněte tady máme toho dospělejšího psa. Ale ten pes tu je, protože ten pes je to celé, ne to, co je teď. A chyba metafyziky byla, že si mysleli, že to, co dělá psa psem, je to, co od samého začátku od štěněte až pro toho starého chčipajícího psa je neměnné. To je to psovské, to, co se na něm nemění. To, co se mění, není *esence*, to není to, čím pes je, nýbrž to je jenom to, čím se jeví, jak se jeví. To byla chyba metafyziky. Dnes víme, že není nic, co se v tom psovi nemění. Možná v kostech je uloženo něco, co opravdu se tam už nehýbe žádným metabolismem, možná víme, že třeba nervové buňky vytrvávají, ovšem otázka jejich metabolismu, jestli neznámá, že se tam leccos vymění, nevím. Možná, že nějaké atomy, které tam byly na samém začátku, tam vydrží až do smrti toho psa. My to nemůžeme vyloučit. Ale jedna věc je jasná, že to, co tam takhle vydrží v setrvačné neměnnosti, co tam vydrží od začátku až do konce, rozhodně nedělá psa psem. To je naprosto jasné. Čili psovistost toho psa není založená na tom neměnném, nýbrž na čem?

A my, když chceme vzít toho psa vážně jako pravé jsoucno, to jest jsoucno, které je vnitřně integrováno, tak nemůžeme vidět záruku té integrity v něčem vnějším, jako je třeba atom. To je vnitřní integrita, integrita, na kterou nemůžeme ukázat, kterou nemůžeme najít, že psa rozpitváme a teď tam najdeme to, co je ten pes, takhle to prostě není. Tedy, co z toho vyplývá? Že to, co se nám ukazuje ze psa, to je ukaz, musíme rozlišovat mezi ukazováním a vyjevováním. To, co se nám ukazuje, je ukaz, a ten má smysl pouze, když pochopíme jeho souvislost s jinými úkazy a posléze s celým tím pravým jsoucnem, s tím psem. Když pochopíme, když potkáme psa, tak samozřejmě na to si navykají děti od malička a my to nepotřebujeme v reflexi, ale prostě když potkáme psa, tak předpokládáme se samozřejmostí, že to kdysi bylo štěně, i když my jsme to štěně nikdy neviděli. Ale stejně tak, když potkáme psa a vidíme ho z jedné strany, tak předpokládáme, že má tu druhou nějakou. Tam nás ani nenapadne si myslet, že je jenom jakoby pes a z druhé strany je to dutý nebo je to prázdný, což někteří lidé se pokoušejí udělat o měsíci, poněvadž se k nám obrací stále jen jednou stranou, tak se říká, že to je jenom takovej *akašírovanej* měsíc a uvnitř je to taková jáma, takovej velký lavor třeba. Což je blbost, pochopitelně, už jenom když se gravitačně něco měří, tak kdyby to byl lavor, tak to nemá tu potřebnou hmotnost a tak dále. Takže ty kontroly jsou taky, ale nejlépe se tam podívat, což se stalo, a máme to vyfotografováno, že tam opravdu [nesrozumitelné] není lavor, nýbrž druhá strana sice. Ale k tomu potřebujeme čas. Ten čas je strašně důležitá věc a je třeba na to pamatovat.

Proto jsem tedy uváděl toho Sofokla, poněvadž bohužel filosofové, ani jeden z filosofů tohle netematizoval. A poté ten Sofokles je tak důležitý, že je dřív, je současným, dokonce předchůdce řady filosofů. A ti filosofové na to nedali, protože je uchvátilo, jak krásné je pojmově konstruovat něco. A pojmově konstruovat psa jako celek je neláká, protože on se pořád v podstatě mění. Ten pes je vždycky malej, pak roste, pak schradne a tak dále, pořád se něco mění. A už Aristotelés říkal, že o tom, co se mění, není možná žádná věda, možná žádná *epistémé*.

Tak proto je třeba uvést toho Aischyla a rozumět mu správně, poněvadž když mu nesprávně rozumíme, tak ho zahrneme do toho, co říká filosof. To je charakteristické, že naprostá většina vykladačů to vykládá jako vznikání a zanikání, čili přesně v té filosofické linii, jak to říká Anaximandros a jak to říkají potom ti další. Anebo to citují z jiných důvodů, než jako ten Heidegger říká, význam slova *phainomenon* je opak skrytého. Což je pochopitelně něco jiného a je to v rámci fenomenologie. Fenomenologie je sice výborná metoda, ale nenajdeme tam to, že je základní rozdíl mezi ukazem a jevem. Tohle fenomenologie nenajde, na tohle nepřijde. Proč? Protože mluvit o úkazu znamená mluvit o věci o sobě. Ten pes je každým dnem, každou hodinou, každou minutou trochu jiný, ukazuje se v jiné podobě, i když se nikdo nekouká. Ten pes v přírodě, všechna zvířata, všechny rostliny, se každou chvílí proměňují, stále ukazují novou tvář a nemusí

se nikdo koukat. Proto nejde o fenomén. To není fenomén. Fenomén je od *fainesthai* a to znamená, že se to ukazuje někomu. A když se to ukazuje a nikdo u toho nemusí být, tak je to něco jiného než *fainesthai*. Ale teď otázka je: je tohle správný výklad slova *fainesthai* a *fainomenon*? Jak to vykládá fenomenologie, není. Oni mluví o *fainesthai*, s čím souvisí slovo *fainesthai*? S *fós*, to je oheň nebo světlo. *Fótos*, to je odvozeno od toho. Čili my k tomu musíme mít kritickou distanci od terminologie fenomenologické. Fenomenologie vůbec není fenomenologií. Fenomenologie není fenomenologie, nýbrž je to estetika. Od *aisthesis*. Poněvadž ona mluví, jak je to pro nás. A pro nás to je náš vjem, naše registrace, to je náš výkop. Bez nás to nemůže být pro nás. Čili to je něco jiného. To už není úkaz, jak se to ukazuje komukoliv nebo i bez toho, nýbrž ono se to může jevit jenom někomu. Takže slovo jev znamená vždycky, jak se něco jeví pro nás. Ale slovo úkaz budeme používat pro to, jak se to ukazuje, aniž by se někdo koukal, nemusí to být pro někoho. Tento rozdíl fenomenologie nedělají a navíc mluví o *fainomenon*, což je od *fós*, to, co vyzařuje. My bychom *fainomenon* měli přeložit jako úkaz a naopak tam, kde je to pro nás, mluvit o jevení pro nás, o *aisthesis*.

Jsou pochybnosti? Je ta věc jasná? Možná by bylo dobré to ještě jednou zopakovat. Ten rozdíl mezi fenomenologií a estetikou bych stanovoval úplně jinak, než to dělají fenomenologové, totiž že bych ve fenomenologii dal důraz na to, jak věc o sobě se ukazuje v různých svých fázích. Ten rozdíl mezi věcí o sobě a věcí pro nás je falešný. Na to ukázal Hegel, to je velmi podstatná kritika Kanta, že...

Jiný hlas: Prosím vás, jak se ta věc vůbec může ukazovat, když tam nikdo není?

Hejdánek: To je právě ono. Máme vědomí, že ten pes skutečně buď mládne, nebo starne, i když se nikdo na něj nedívá. Jestliže čtete nějaké knížky, Heisenberg... jak se jmenuje?

Jiný hlas: Hoffmann?

Hejdánek: Ten, co to popisuje, Heisenberg, jak on se dohadoval se světem jenom jako...

Jiný hlas: Hoffmann.

Hejdánek: Nová knížka Hoffmannova, tam uvidíte tohle, co teď budu vykládat dále. Je to fyzik, který v téhle věci... prostě a dobře, když se něco děje v černé krabici nebo černém boxu, *black boxu*, tak my nevíme, co se tam děje, a tam není nic možno určit, dokud nepřijde pozorovatel a neřekne, kde to je. To jsou důsledky takového filosoficky diletantského a vědecky precizního domýšlení Heisenbergova principu neurčitosti. Ten princip neurčitosti spočívá v tom, že teprve pozorovatel je účastný na to, že to, co je neurčité, je náhle určité. Ale ono to nemůže být určité všemi směry. Když on způsobí, že třeba měří u elektronu rychlost, tak nemůže říct, kde ten elektron je, když zjišťuje, kde ten elektron je, tak nemůže zjistit jeho rychlost. A to proto, že on jako pozorovatel do něčeho zasáhl, takže to, co tam je současně, už tam není současně, když on jednu věc z toho vyloučil, aby mohl pozorovat tu věc druhou. Něco takového by se snad ve filosofii mohl někdo pokusit formulovat asi tak, jak byste to udělal vy. Že když se nikdo nedívá, tak my to nemůžeme říct jistě, ale přesto musíme vědět, že ten pes kašle na to, jestli se někdo dívá, a stárne.

Jiný hlas: No a to by mě zase mohlo posouvat k tomu, že se musíte víc propracovávat svůj *egocentrický* a *antropocentrický* zorný úhel. Máte tam sice veverku, tak se to obejde bez vás, ale v tom světě se na sebe všechny ty jednotlivé bytosti dívají, ony se pozorují.

Hejdánek: A co vy víte, jak?

Jiný hlas: Prostě tento svět není založen na veverkách a psech a já nevím na čem.

--- (s2_cleaned.flac) ---

Jiný hlas: ...musí dostatečně dbát, aby, ať se stane cokoliv, vždycky byl nějaký pozorovatel, aspoň pomyslně. A k tomu mu jde o to. A to je jedna. A pak je druhá... Ano? Prosím.

Písek nemůže reagovat na člověka jako na člověka. Z toho to jde. Písek nemůže reagovat na člověka jako na člověka. Proto jsem mluvil, že na bakterii nebude reagovat jiná bakterie, protože písek nebude reagovat na ostří, nebo přesně, bude reagovat, ale vůbec ne jako na bakterii. To je teprve určitá úroveň *interakce* z té druhé strany.

No, prostě a dobře, řeknu jiné případ. Když dítě narozené v pralese pozoruje první rok... navázat osobní

kontakt s nějakou opicí. Tak nenaváže osobní kontakt. To je založení k tomu, aby z toho byl člověk, a ty opice... neexistuje nějaký kontakt, který by reagoval... opice reagují... to z něj neudělá člověka, nepostupuje.

No jistě, no. To z něj neudělá člověka. Jde o to, že já jsem proto říkal, jak ta bakterie prostě... udělá z něj něco jiného, to je... ona chcípne a zůstane pár molekul. To jo, něco jinýho, ale není to bakterie.

A ta bakterie, dokud žije, tak je bakterie. A nepotřebuje k tomu, aby ji někdo dělal z rukou bakterii. Ten písek z ní udělá něco jinýho, ale ne bakterii. A ta bakterie se sama udržuje, dokud žije. A nemusí ji nikdo dělat. Prostě ona je. Jenomže chcípne a není po ní nic. Když ji dáte do písku, tak ta bakterie taky nebude reagovat.

Tak. Ještě si kdo pro mě může říct dřív, než mě odepíšou, ta fyzika pracuje s mnoha věcmi, které jsou virtuálního charakteru. *Virtuální částice* nebo *virtuální kvantum* je takové kvantum, které není integrováno do světa, ve kterém žijeme. To jest, je teorie, že existuje nějaká základní rovina, ze které vyskakují *virtuální částice* a *virtuální kvanta*. Takže ta rovina není nulová, jinak by byla nulová. Prostě nic není nic. Ale to nic, kterému říkají fyzikové fyzikální *vakuum*, má zvláštní charakter, že se totiž narušuje samo od sebe a vyskakují z něj částice nebo kvanta. A velice rychle zase zapadnou. Zejména kvanta zanikají velmi rychle a částice o něco pomaleji, ale také neuvěřitelně rychle. Takže výjimečně se může stát, že takové *virtuální kvantum* nebo *virtuální částice* vyskočí, a stane se náhodou, že vyskočí do našeho světa. Není to jen mimo. Samozřejmě aby vyskočilo z ničeho *virtuální kvantum* nebo částice, na to nepotřebuje žádného hostitele. Čili i mimo jakékoli hostitele vyskakují. Ale hned zase zapadnou. Proto fyzikové vypočítali přesně jakousi *konstantu*... metafyzikové se jí hned chopili a řekli: To je ta podstata světa. Jakousi *konstantu*, protože jestliže pořád je něco z toho nic vyskočeného, tak ta energetická rovina je malinko nad nulou, nikoliv nulová. Ono to nevyskakuje dvojím způsobem, takže by to vyskočilo a potom také něco zase vyskočilo do mínusu, takže by se to vyrovnalo. Vyrovnává se to v čase. V jakémsi nepatrném kousku času, který závisí na tom, co vyskočilo.

Tedy to znamená, že jakési kousky času, nepatrné kousky času, vyskakují také z toho nic. Nejen ty částice a kvanta, ale i kousky času, které jsou nezbytné k tomu, aby zase to kvantum nebo ta částice zanikla. A teď se stane mimořádně, protože to se děje všude v tom nic. A vesmír nevytlačí to nic. Protože to nic je něco, kde se ten vesmír nějakým způsobem pohybuje, kde se vesmír nějakým způsobem rozpíná a tak dále. Prostě je v tom nic. A zase potom zapadne do toho nic. Čili je to jako u toho atomu.

A teď jde o to, že když vyskočí třeba *proton*, kterej je v tom našem světě nejtrvalejší částicí vůbec, žádnou trvalejší neznáme a jeho poločas rozpadu... i ten se rozpadá, ale jeho poločas rozpadu je mnohonásobně delší než odhadované trvání celého toho vesmíru, ve kterém ten *proton* je. Takže naprostá většina *protonů*, které vznikly při *Velkém třesku* nebo práci po *Velkém třesku*, ne při, ale práci po *Velkém třesku*, naprostá většina těch *protonů* zanikne, až zanikne celý vesmír. Ale některé zanikají i v tom mezi, to je velice vzácné, protože právě ten poločas rozpadu. Ale *virtuální proton* má neobyčejně krátkou dobu života. A hned zase se vypaří. Ale může se stát výjimečně, že ty *virtuální částice* se objeví v našem světě. A pak záleží na tom, jestli se v něm nějakým způsobem... V takovém případě se může výjimečně stát, že dojde k *interakci* virtuálního a reálného, nějaké částice nebo kvanta. Ty *interakce* už byly popsány.

Přesněji řečeno byly popsány jevy, které nelze jinak vysvětlit, než že se tam objevilo zničehonic nějaké *virtuální kvantum* nebo nějaká virtuální věc. Nebudu vykládat dál ty teorie, že kolem každého kvanta a každé částice je jakési oblak virtuálních kvant a částic, které z něj nějakým způsobem vystupují a zase zapadají. Prostě když něco je v reálném světě, tak to vyvolává kolem sebe jakousi svatozář virtuálnosti. To jsou další věci a díky tomu je možná potom ta *interakce* se skutečně vyskočenou *virtuální částicí*.

Hejdánek: Ta jiná záležitost je ta, že fyzika s těmihle *virtualitami* počítá a v tom případě ta reálná částice se účastní té *interakce* mezi *virtuálním kvantem* a *reálným kvantem* nebo mezi *virtuální částicí* a *reálnou částicí* v této podobě nebo na této úrovni. Tak tam je způsobena ta stopa, že ta *virtuální částice* se vykáže v tom reálném světě. A my s ní musíme počítat a my o ní víme. Ona mohla vzniknout a zase zmizet ve zlomku vteřiny, ale my s ní musíme počítat jako s něčím, co se v tomto světě děje.

To je tedy fyzikální svět. Samozřejmě v tomto světě reálném je obtížné ukázat, že se po něčem někde nenašla stopa. Stopy jsou úplně po všem. Tento svět je dostatečně hustý na to, aby vždycky nějaká stopa po nás zůstala.

Jiná otázka je, k čemu je tato stopa dobrá. Tady je pak takové trošku zmarňování životů, když ta stopa je jenom jako odhozené oděnění, nebo ta stopa je závažná a umožňuje někomu jinému tu stopu přečíst a pochopit. I když třeba už mluví jinou řečí, tak přečte tu stopu a něco pochopí z toho, co bylo v naší hlavě nebo co jsme do té stopy uložili, pokud nevznikla sama od sebe tím, že jsme někam šlápli, nýbrž že jsme tu stopu uložili třeba na papír, že jsme tam něco napsali, nebo na magnetofonový pásek.

Po takovém Bachovi v tom exponovaném smyslu zůstalo pozoruhodné množství stop, s nimiž dneska *konvergujeme*. To je něco fantastického. Co po lidech, kteří přijdou po nás, zbude?

Ta hudba je pryč, ale je možné ji znovu zahrát. A toto je vlastně ten přechod mezi úkazem a jevem. Pokud se najde nějaký objevený rukopis nějaké neznámé skladby – a takových je ještě celá řada – zůstává pouhým úkazem, jak byl zapsán na papír nebo *papyrus* nebo pergamen. To je úkaz do té doby, než přijde někdo a začne si toho všimnout. Pak se to začíná stávat jevem, ale jevem se stává nejdříve jenom ten papír, pak se stávají i ty značky na tom papíru notovým záznamem. Pak, když je připravený ten *subjekt*, tak se z toho notového záznamu vyluští, co to mělo znamenat. Pak se ten notový záznam přečte a někdo se pokusí to zahrát nebo, je-li dost dobrý, tak si jenom představí, jak by to vypadalo, když se to zahraje. Potom se to provede, někdo to přeinterpretuje, napíše to v našem systému, jak se píšou noty, a zahraje se to. A teď najednou se děje to, co bylo pouhým úkazem a dlouho třeba stálo pouhým úkazem.

Proč tohle všechno připomínáme? To je proto, abychom se pokusili postavit otázku zásadní. Jak se vyjevuje pravda? Ne jak se vyjevují věci, ale jak se vyjevuje pravda. Tohle jsme si ukázali, jak se vyjevují věci. Ale jak se vyjevuje pravda? Důležité je, že pravda se nikdy nevyjevuje jako úkaz. Pravda se neukazuje. Pravda se neukazuje skrze úkaz. Pravda je skutečnost, která se nevyjevuje, nýbrž která se rovnou zjevuje. A tady je rozdíl mezi vyjevováním a zjevením.

To znamená, že když se Mojžíšovi ukázal hořící keř, tak to byl úkaz, skrze který se pravda zjevila. Pravda nepotřebuje žádného prostředníka. Pravda se nevyjevuje jako úkaz. Pravda se nevyjevuje skrze žádný zázrak. O tom tenkrát hovořil i Jan v té souvislosti. Začne v tom být šílený zmatek, když se k těm výpovědím přimíchá něco cizorodého, co se do toho začalo plést, protože se to zdálo příliš málo. Takové ty kouzelnické kousky, které jsou také připisovány prorokům – já si myslím, že to je technika. Přesto se nevyjevuje žádná pravda.

To jsou věci, které i Ježíš jasně zproblematizoval. Říkal: „Znamení nebude dáno tomuto pokolení zlému a cizoložnému, znamení mu nebude dáno.“ To jsou jakési *relikty* právě toho náboženského otřesu, kdy se najednou něco stane, někdo umře, zastaví se hodiny. Teď o tom vyprávějí generace a z toho, co máme v té tradici, tak tohle je takové obalování toho náboženského otřesu. V čem to je? Kolikrát už ve světě se zastavily hodiny, když někdo umřel? Nebo kolik lidí už umřelo a nezastavily se hodiny? To nic neznamená. To je v člověku něco přihlouplého, co zbylo z těch dávných dob, kdy se děsil všeho. Dneska mi to chybí, že není čeho se děsit, pokud se neděsíme věcí, které jsou opravdu čeho se děsit, jako je atomová bomba. Děsit se skutečných věcí. Já si myslím, že dneska v té *postmoderní* době už nikdo nevykládá o tom, že když někdo umřel, tak se zastavily hodiny. Zaprvé už hodiny nemají, a pokud tam nějaké byly, tak už spadly.

To je jakási podezřelost z extravagantního toužení, aby svět byl plný kouzel a abychom se mohli kochat těmi příjemnými věcmi, jako že nám něco nespadlo nebo se něco naopak zvedlo a nikdo to neudělal. Nic to neznamená.

Něco lepšího je, když jde o uzdravování. Už jsem vám vykládal o tom, že to pro mě byl trošku šok, mně se to nejvíc nelíbilo u toho Ebelinga, když vykládá, jak Ježíš užíval svého slova k zázraku, ale zároveň tam konstatuje, že s největší pravděpodobností vždycky nejen se zaznamenávala ta slova Ježíšova, ale také se zaznamenalo něco o tom kontextu, v jaké souvislosti to řekl, protože to je velmi důležité. Toho je potřeba se držet. Filosofie je nesmysl, jestliže, nebo věda, jestliže zůstává u jedné jediné formule, jak se tím

zabývá logika. To je *nonsens*. Vždycky musí být reálný kontext, jinak se smysl nedá odpárat tak, že zůstane u jedné věty. To je filosofie, která říká o místě pravdy, že je v soudu nebo ve výroku. *Nonsens*. Pravda je vždycky v situaci. A samozřejmě ten výrok tam je důležitý, *logos* je důležitý, ale vždycky to musí být výrok v určité situaci, a ne jenom situaci logické, nýbrž v situaci reálné.

Tohleto je jedna strana věci. Ale pravda je vždycky situovaná a ta situace může v sobě mít také například hořící keř. Ta situace může mít takový kolorit, že je zemětřesení, že je velká bouře a velký vichr. Ale není v tom vichru. Také když dobře známe *Bibli*, tak známe důležitá místa, která nám korigují ostatní. *Bible* je plná polemik. Musíme rozumět *Bibli* jako záznamu zápasu, nikoliv jako souboru platných vět, které kdykoliv můžeme vytrhnout ze souvislosti a někde ocitovat. To se dělá.

Musíme vždycky kontext, v tomto případě literární kontext, mít na paměti. Pravda je, že to musíme dělat na vlastní riziko. Není to tak, že *Bible* mluví sama. Zase platí to, co jsme říkali předtím, že před námi v podobě *Bible*, v podobě každé jiné knihy, jsou pomstěné stránky, navíc překladem. Teď záleží na nás, co všechno umíme, co všechno víme, abychom tomu porozuměli. A to není jenom, abychom to uměli přecíst. Přecíst je málo. Porozumět tomu musíme tak, že spoustu věcí víme, a každý nový teologický text významný je důležitý pro to, abychom porozuměli tomu, co už jsme četli léta, desetiletí, od mládí, co známe. Stále je možnost, že nám nový teologický text otevře oči, že tam je ještě něco jiného nebo úplně něco jiného, než jsme dosud chápali, než jsme tam dosud našli.

Čili slovo boží, jak říkal Slavomil Daněk – nedržím s ním ve všem, ale Slavomil Daněk říkal rozhodující věc, kterou je třeba si uvědomit: že slovo boží není v *Bibli* obsaženo, nýbrž je za *Bibli*. My se přes tu *Bibli* musíme k tomu slovu božímu nějak dostat. Dostat znamená nikoliv se tam prodrát a překříknout to slovo boží, nýbrž dostat se tam a naslouchat. Přitom stále musíme kriticky posuzovat, zda to, co se nám ozve, musí být vždycky slovo boží, i když čteme *Bibli*. Čili ztotožnění *Bible* a slova božího je problematické. Nevím, jak vám to říkají páni kolegové teologové, ale to je připomínka filosofická, nechci překračovat svou kompetenci.

To znamená, abych se vrátil k pravdě, k filosofii, do vaší sféry, do vašeho hájení, pravda se nikdy neevduje přes nějaké úkazy, nýbrž pouze v kontextu s nějakým významem. A ne skrze... Úkaz nikdy nemůže být pro zjevení pravdy, pro svědectví pravdy, úkaz zjevení pravdy nikdy nemůže být důkazem pravdy, nýbrž pouhou okolností. Úkaz je pouhou okolností. Řekl bych, že v této věci, když jsme zmínili uzdravování, Ebeling ukazuje, že vždycky v tom kontextu, nebo v mnoha případech najdeme vlastní slova Ježíšova, takzvaná *logia* nebo *logoi*, tak v mnoha případech je to v souvislosti s uzdravováním. Jsem ochoten to vzít na vědomí jako něco důležitého, podstatného, ale takovéto uzdravování, to je něco jako hořící keř. Je to okolnost. Není to prostředek, jak se vyjevuje pravda. Také to není doklad toho vyjevování, abychom to chápali tak, že když někdo neumí uzdravovat, tak je jasné, že je podvodník, kdežto když uzdravuje, tak není podvodník. Pravý opak je pravdou. Když někdo začne uzdravovat a začne z toho vyvozovat legitimaci svého povídání, tak to je šaman. Možná, že to zní přehnaně, ale mám dojem, že opačný směr je daleko nebezpečnější.

Tady jsme si udělali důležitý rozdíl mezi vyjevováním, poněvadž všechno, s čím se v životě setkáváme, je vyjevováním něčeho. Dokonce i nesmysl se musí vyjevit jako nesmysl. Kdyby se nesmysl nemohl vyjevit jedině jako jakási jeho podoba předstíraná, falešná, tak by ve světle pravdy nesmysl nemohl vyjevit jako nesmysl, lež jako lež. To je podstatné. Teprve ve světle pravdy. Světlo pravdy, samo to *fós*, to, jak se pravda rozsvítí a tím ukazuje, je jedině. Neukazuje se přes žádný úkaz, nýbrž rovnou se ukazuje jako výjev, jako zjevení. Tam slovo úkaz nemáme užít. Úkaz je možné přiznat i tam, kde se nikdo nedívá, kde nikdo neposlouchá. Pravda, která promlouvá a nikdo ji neslyší, není žádná pravda. Mluvit o tom, že se pravda vyjevuje a nikdo ji neslyší, nejde. Přesně řečeno, neslyšení musíme chápat jako aktivní zacpávání si uší; my nechceme slyšet, a ne že není slyšet. Něco jiného je, že pravda může na dlouhou dobu být vzácná, že se nevyjevuje. To je jiná věc. Byla léta, víte, znáte to ze *Starého zákona* – dokonce několik generací vlád, třeba tři králové za sebou, a v těch dobách byla vzácná řeč Hospodinova. To znamená, že pravda se nevyjevuje automaticky, prostě kdykoliv si vzpomenete: teď mám dvě hodinky čas, tak se soustředím na

vyjevování pravdy a pravda je kdykoliv k dispozici tady, aby se mi vyjevila. Tak tomu není. Je tomu naopak tak, že já si musím počítat jako ta panna opatrná, která stále má ten olej v lampě připravený a snaží se co možná nespát, neusnout a čekat na vyjevení pravdy. Na vyjevení pravdy se musí čekat. Kdo na ni nečeká, tak ledaže by ho ta pravda praštila přes hlavu, ale praštit přes hlavu, co to je, to by byl úkaz. To vás něco praští přes hlavu a najednou vy začnete poslouchat, to nebyla pravda, to byl úraz. Prostě stalo se, že vás něco praštilo a probudilo vás to. Ale to nebyla pravda.

Pravda nikdy – hlas pravdy je tichý a jemný. Musíte naslouchat, musíte všeho nechat a všechno ostatní prodat a pustit z hlavy a jenom tu pravdu poslouchat, naslouchat jí. A to je ta perla, proti které musíte nechat všeho stát. Někdy se stane ovšem, že – a to je právě to, na co jsem už upozornil – vás osloví pravda skrze oslovení druhého člověka. To je to, co má na mysli apoštol Pavel, když říká, že víra je ze slyšení. Já jsem přesvědčen, že to nemá znamenat, že jenom ze slyšení. Jenom ta pravda, která oslovuje nás tím hlasem tichým a jemným, ta potřebuje naši zvláštní připravenost a také zvláštní schopnost naslouchat. To není přírodní výbava, nýbrž to je něco, čemu se musí člověk učit. Připravenost na naslouchání hlasu pravdy je jakási zvláštní forma kultivace, sebekultivace. A tato sebekultivace začíná tím, že se naučíme naslouchat druhému člověku.

Toto je vlastně místo, kde můžeme zmínit něco, co už jsme zmiňovali, totiž význam dialogu. Dialog není střídání monologů, nýbrž je především naslouchání tomu druhému a zároveň sdělování, které očekává naslouchání druhé strany. Když se člověk naučí naslouchat druhému člověku, tak se připravuje; čím lépe umí naslouchat druhému člověku, tím je připravenější, aby zaslechl hlas pravdy, který ho někdy může oslovit i skrze druhého člověka. Dokonce důvěra křesťanská – důvěra křesťanů, že většinou hlas pravdy si používá hlasy druhých lidí, je taková, že apoštol Pavel prohlásil a od té doby se to cituje, že víra je ze slyšení. Po mém soudu je to trochu přehnané, zejména jestliže jsme si řekli, že víra je něco, co – vlastně to jsme si ještě neřekli – co přemáhá svět.

Tak tu větu, co jsme si neřekli, teď doplníme. Víra přemáhá svět. A to znamená, že přemáhá svět všemi možnými prostředky a na všech možných cestách, jenom na té lidské cestě je to nejzřejmější, nejzřetelnější, ale třeba to, že v tomto mrtvém vesmíru se objeví život, to je kus přemáhání světa. Vlastně svět byl původně mrtvý – těžko říct mrtvý, prostě neživý – ale nechme to tak, byl původně mrtvý, to byly jenom šutry, to byly jenom mlhoviny, to byly jenom atomy, molekuly, nebo ještě ty nižší dokonce, na začátku jenom kvanta záření. A teď vzniká život, to je cesta, jak je přemáhán svět. Ten svět je přemáhán v obrovsky dlouhých periodách. Země nebo sluneční soustava trvá pět miliard let a z toho tři a půl až čtyři miliardy let tady nepřetržitě trvá život. To je neuvěřitelné přemáhání světa. A to všechno je na úrovni, jsem přesvědčen, tedy jakési nízké úrovni víry bych hledal všude tam, kde je život. A samozřejmě nemůžeme říct, že se z toho nějak vyvíjí víra, ne, to prostě je tím, že víra je dar, a to znamená, že vždycky je to seshora hledě dolů.

A to, čemu říkáme akt víry, je naše odpověď na ten dar. Takže to není tak, že by někde víra nebo pravda vyrůstala ze země, jak to máme... Je pravda, to je pěkný obraz toho žalmu, kde se říká, že pravda nebo víra – vidíte, že oba překlady jsou možné – že vyrůstá ze země a seshora z nebe přichází spravedlnost a že se setkají a obejmou se a dají si políbení. To je taková krásná metafora, která vyžaduje – já bych strašně rád, kdyby se nějaký starozákonník toho ujal a začal kolem toho něco dělat. Já pak už tu filosofii, ale nerad bych fušoval do té hebrejštiny, čili moc rád bych se někdy setkal s nějakým takovým pokusem toto interpretovat na půdě starozákonní. Ale to ze země bych vyložil jako metaforu, nikoliv tedy ze země neživé, nýbrž ze země živé, protože tam je nebe a země, to nejsou šutry, kamínky, to není ornice, to je ornice živá v tomto smyslu.

Tedy ze země rozumí se tady, odtud. Ale to, že tam proti tomu, co vyrůstá ze země, je něco, co přichází shora a že mu vychází vstříc, to bych v tom chápal jako velmi pěknou metaforu toho, že nejprve musí to pravé přicházet shora, abychom my byli schopni jakýmsi lidsky pravým na to odpovědět. Já si myslím, že tam by bylo daleko lépe mluvit o víře jako aktu než jako o pravdě. Ten překlad, že *veritas* je..., mně připadá nepřipadný. Nicméně právě v tom, co jsem dal Hellerovi do sborníku, tak tam jsem musel na

začátku motto vzít z *Vulgáty*, protože tam je *veritas*, tam se mluví o pravdě. Ale mám takový dojem, že lepší je ten překlad o víře. A není to jenom kralický překlad, že se přidržují zas také jiných vzorů, ale ta *veritas* mně připadá, že by měla připadat sporá, kdežto víra, to je naše odpověď na tu *veritas*, na to pravé. Dar toho pravého musí předcházet tomu, aby vůbec něco lidsky pravého, trochu pravého, lépe nebo hůře, nebo úplně nepravého, nebo jenom relativně pravého, aby bylo vůbec možné.

Prosím vás, kolik ještě máme?

Jiný hlas: Už ne.

Hejdánek: Aha. Já jsem dneska vůbec nesplnil, co jsem si předsevzal, jako obvykle.

Ale pouštějte si to hlavou a očekávám, že ještě domyslíte a pak doformulujete tu svou myšlenku. Já si myslím, že je o čem hovořit. Děkuji.